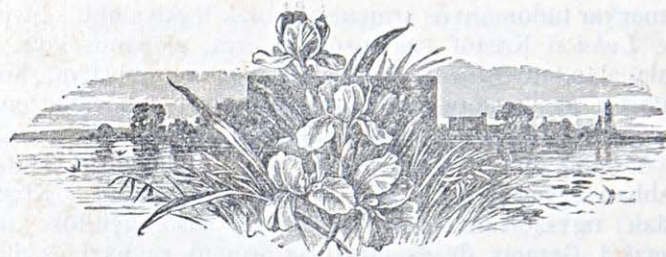

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

134. Dr. Szabó Dénes	(1)
135. Dr. Szamosi János	(2)
136. † Dr. Szilágyi Sándor	(1)
137. Szongott Margit	(2)
138. Szvacsina Géza	(1)
139. † <i>Szongott Kristóf</i>	(387)
140. Dr. Temesváry János	(58)
141. † Trefort Ágoston	(1)
142. † Gr. Teleki Sándor	(1)
143. † Téglás Gábor	(1)
144. † Dr. Téli Iván	(1)
145. dr. Tódor József	(1)
146. † dr. Torma Miklós	(1)
147. dr. Turcsa János	(3)
148. Turcsáné — Placsintár G.	(1)
149. Turcsa Mihály	(1)
150. † Törös Tivadar	(11)
151. Tutsek Anna	(3)
152. Torma Zsófia	(1)
153. Tóth Béla	(1)
154. Tanács József	(1)
155. Tódorfi Lukács	(1)
156. Vásárhelyi Boldizsár	(1)
157. Vikár Béla	(1)
158. Vas József	(1)
159. Vámbéry Ármin	(1)
160. † Vadnai Károly	(1)
161. Vajna Károly	(3)
162. Vajna Károlyné	(1)
163. † Veszely Károly	(1)
164. † Voith Miklós	(1)
165. † Voith Antal	(20)
166. K. Vörös Sándor	(1)
167. Werner Gyula	(1)
168. † Wlilocki Henrik	(3)
169. Wlilocki Henrikné	(2)

AZ „ÖRMÉNY MUZEUM“ TÖRTÉNETE.

Néhány erős akaratú, önzetlen ember szellemileg kezelt fogott és ime megvalósult szabad magyar földön egy keleti ábránd: *a világ egyetlen nyilvános örmény muzeuma*. Történeti előzményeinek és fejlődésének főbb mozzanatait az alábbi vázlatos krónika örökíti meg.

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1889-ben *Herrmann Antal* dr. európai hírű etnografus úttörő kezdeményezésére történt megalakítása volt Magyarországon a néprajzi tudományos, társadalmi és muzeumalapító mozgalmak legelső komoly kiinduló pontja.

Az egész országra kiterjedt lelkes agitáció Szamosújvárt is hullámokat vetett, melynek fődízésében az érdem egy előadásé, melyet ugyancsak az említett tudós tanár itt 1891-ben tartott és amely az örmény néphagyományok ápolásáról és a népiesség szellemi és tárgyi anyagának az összegyűjtéséről szólt.

A *Szongott Kristóf* által 1887-ben Szamosújvárt alapított és megindított „Armenia“ folyóirat már bő anyagot nyújtott egy ilyen akció sikeréhez.

Hajdan az örmény püspökség, majd a szamosújvári örm. kath. egyház volt a fő megőrzőhely, az azilum.

A magyar tudományos armenisztikának legkiválóbb képviselője *Lukácsi* Kristóf szamosújvári örm. plébános volt. Az általa alapított örmény fiúarvaház arra van hivatva, hogy főtartsa az örmény szellemet és nyelvet a következő nemzedékekben is. Ujabb armenistáink úgyszólván mind az ő tanítványai voltak és az ő nyomdokain haladtak. Ujabban egyesek, mint *Gábrus Zachar* és *Szongott* Kristóf voltak úgyszólván önkéntelenül az első gyűjtők, míg *Govrik J. Gergely* dr. és társai az örmény egyházi és világi kincsek leírásával is érlelték a mozgalmat.

1895-ben *Merza* Gyula az említett hatások alatt az „Armenia”-ban megjelent néprajzi vonatkozású cikksorozatában egyenesen fölveti névszerint is *egy örmény etnografiai muzeum* eszméjét. 1900-ban az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári néprajzi muzeumának szervezésénél *Merza* Gyula a külföldi mechtáristák részvételével kecsegtetve örmény szobát tervez. Végre 1904. októberében *Herrmann Antal* *Bárany* Lukács szamosújvári örm. kath. plébános támogatásával Kolozsvárra viszi ezen egyháznak régi himzéseit, s ezeknek az EKE-muzeumban való kiállítása nyomosan felkelti az érdeklődők figyelmét.

1904-ben jelent meg *Szongott* Kristófnak „A magyarországi örmények etnografiája” című nagybecsű könyve, mely mű a minden nemes örmény eszméért rajongó és küzdő *Merza* Gyulának egy évvel előbbi, pápai kitüntetésben is részesült „Örmény kereszt” cím alatt ismert tanulmányával együtt döntő hatással volt az „Örmény Muzeum” megalakítására. Hiszen az előbbi mű tárta fel a maga valóságában az örmény etnikum szellemi és tárgyi kincseit, az *örmény kereszt* fölfedezésével pedig annak jegyében nyert örmény szimbolumot az eszme. Eközben *Herrmann Antal* dr. egyenesen „Örmény Muzeum-Egyesület” alakítására indít mozgalmat. Tulajdonképpen ebben a melegágyban kelt ki az Örmény Muzeum magvetése.

Herrmann a legalkalmasabb időben lép a cselekvés terére, majd megindul vele az élén a hangulatkelto hirlapi akció, melyben dr. *Govrik* mechtárista mellett (Erzsébetváros), ki a keleti örmény világot látta el tudósításokkal, *Merza* Gyulát, *Bányai* Elemér dr.-t és *László* Márton dr.-t

is elismerés illeti. Erre kezdődik a bucsujárás, értekezés, gyűlésezés Szamosújvárt.

1904. okt. 23-án volt ugyanott az első nagyobb nyilvános értekező a főgimnázium tornatermében, hol *Herrmann* fejtette ki a muzeum eszméjét és *Tódorfi* polgármester, *Bárany* plébános, *Szongott* és *Merza* hozzászólása után szervező-bizottságot küldöttek ki. Ennek hírére adományozta *Mály* dr. (Kolozsvár) az *első tárgyat* az Örmény Muzeum számára, egy örmény keresztelő kelengye képében.

A szervező-bizottság *Szongott* elnöklete alatt és lakásán a gyűlések egész sorozatában, melyeknek *Herrmann* volt a lelke, tudomást vett a pénzbeli és tárgyi adományokról, terjesztette az eszmét, mikkel szemben azonban a mozgalom ellenzői sem nyugodtak, tehát a hirlapi támadások ellen is védekezni kellett. *Bárany* a szamosújvári örményegyháznak Kolozsvárt kiállított mintegy 40 darab varottását, a történeti nevezetességű palástgallérokat (vágász), a dr. *Verzár* püspöki jelvényeit az Örmény Muzeumba letéteményezi. Ennek buzdító eredményeként *Meskó* Miklós kereskedő régi örmény zsoltáros könyvet és egy kulturtörténeti becsű szikraverőt acél pipaszurkálóval ajándékozott; *Szongott* József tanítónő pedig egy 200 éves menyasszonyi ruharészletet, mely utóbbi időben keresztelő lepelként szolgált. Ugyancsak ő annak idején egy saját készítésű remek kályhaellenzőt is kiállításba helyezett. *Miskgán* János egy 1305-beli, 1000 koronára becsült örm. kézirati kodexet ajánlott fel örm. stílusú szép festett képekkel. *Tódorfi* Lukácsné értékes színes kézi rajzot, *Kapatán* Márton képeket, *Szongott* Kristóf pedig egész becses házi gyűjteményét, kéziratait és gazdag könyvtárát szekrényestől az „Örmény Muzeum” oltárára hozták önkéntes áldozatul. *Mártonfi* Lajos igazgató egy tipikus árnyképet ajándékozván, kijelentette, hogy a régi örmény kath. gimnázium könyv-, térkép- és képgyűjteménye örm. vonatkozású részének a közoktatási minisztertől leendő kérelmezésénél az ügyet hathatósan támogatni fogja. Dr. *Gopcsa* László (Budapest) egy örmény felírási hamutartót és egy örmény készítésű keleti ébenfa-botot adott a muzeumnak.

Az érdeklődés rohamos lendületet vesz; dr. Mály a klasszikus műveltségű orvos nyílt levélben üdvözli Herrmann Antalt, ki az alakuló közgyűlés előkészítésében nagy tevékenységet fejt ki. Eközben 1904. okt. 27-én Merza Gyula távirata útján megérkezik „Világosító-Szt-Gergely tiszteletére” az első ezer koronás alapítvány egy névtelen adakozótól; föllángol a lelkesedés és a rendes tagok egész sora jelentkezik. Herrmann, ki a kolozsvári egyetemen a néprajz docense, kezdi bejárni az ország örmény lakta vidékeit, előadásokat tart, hírlapi közleményeket bocsát ki a szélrózsa minden irányában s íme, az eredmény nem marad el, mert az illetékes tényezők és komoly szaklapok tárgyilagos és elfogulatlan rokonszenvvel fogadják az új kulturális mozgalmat.

Az „Armenia” csak úgy ontja a muzeumra vonatkozó terveket, véleményeket és indítványokat versben és prózában egyaránt. E folyóiratban az eredeti és átvett muzeumi közleményeknek a terjedelme már is mintegy 250 oldalra terjed.

1905. febr. 19-én szárnyra kél a hír, hogy a tudós József kir. herceg Herrmann közbenjárására 200 korona melléklésével az „Örmény Muzeum” alapító tagjai sorába lépett. Újabb lángra lobban az érdeklődés: Göög Joáchim örm. kath. plébános (Gyergyó-Szt-Miklós) 8 drb. igen becses örmény egyházi tárgyat küld; a szervező-bizottság pedig febr. 19-én d. u. 3 órára Szamosújvárra az alakuló közgyűlést összehívja.

A következők bocsátották ki a meghívót u. m. Bárány Lukács plébános, Dr. Mártonfi Lajos áll. főgimn. igazgató, Dr. Gopcsa Jakab orvos, Merza Gyula az „Erdély” szerkesztője, Dr. Herrmann Antal tanár és szerkesztő, Szongott Kristóf b. elnök, az „Armenia” szerkesztője, Dr. László Márton ügyvéd, a „Szamosújvári Közlöny” szerkesztője, Tódorfi Lukács polgármester, Papp Gusztáv dr. v. tanácsos.

A városház nagytermében élénk részvétel mellett mondták ki egyhangulag az „Örmény Muzeum-Egyesület” megalapítását. A jelenlévők s az írásban csatlakozók mintegy 200-an, a testületek és intézetek képviselőik útján üdvözlük a mozgalmat.

Szongott korelnöklete alatt a jegyzőkönyvet vezette dr. Papp Gusztáv, hitelesítőül kiküldettek dr. László Márton és Merza Gyula.

Elnöki megnyitó után *Miskgián*, a római pápai egyetem volt tanára a keleti testvérek nevében és a párisi „Pánász” szerkesztősége részéről klasszikus örmény nyelven köszönti a közgyűlést, mit *Herrmann* élénk eljenzések közt magyarul is tolmácsolt.

Kovács Géza főtitkár az E. K. E., Bárány János a m.-vásárhelyi örmények, Merza a kolozsvári Szt.-Gergely-alap kezelésége nevében, *Herrmann dr. Szamosi* egyet. tanár, az Erd. Muz. Egyt. alelnöke részéről üdvözlük a közgyűlést.

A Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége, Molnár Viktor államtitkár, *Theodorovics* József lemergi örm. kath. érsek, dr. Thorun Tádé mecht. főapát (Bécs), a Magyar Néprajzi Társaság, dr. Hátzuni Vártán theol. tanár (Konstantinápoly), dr. Jádigián Fülöp a velencei Murát-Rafael-féle örm. akadémia igazgatója *Gürekian* érsek-főapát nevében, az E. K. E., Szvacsina Géza polgármester (Kolozsvár), dr. Szongott városi tisztii főorvos (Bécs), dr. Réthy László a M. N. Muzeum öre, Dániel László ny. főispán (Kanak), Kabdebó főispán (Temesvár), Fejér alispán (Csikszereda), dr. Gopcsa és Mártonfy min. tan., László L. (N.-Iklód), és Zakariás dr. (Brassó) orsz. képviselők, dr. Patrubby, dr. Kosutány Ignác és Tamás egyet. tanárok, dr. Turcsa főtörzsorvos, Voith Gergely kir. tan. (Dés), továbbá a bobdai Gyertyánffyak, beodrai Karátsonyiak, a rétháti Kövérek, erzsébetvárosi Lengyelek, a Simayak, Issekutzok, Szenkovitsok, Csikyek, Gajzágók stb. és az ország minden részében lakó és itt föl nem sorolható egyének üdvözlő levelei, táviratai és csatlakozó nyilatkozatai árasztották el az elnöki asztalt. *Herrmann*, mint a szerv. biz. előadója remek beszédben vázolta a hazai és keleti örmény elem szellemi és anyagi kincseinek egy muzeumban való megőrkítésének rendkívüli fontosságát, majd élénk helyeslések közt olvasta fel az üdvözlőket.

Merza előterjesztésére elfogadták az alapszabályokat, mire megválasztották a tisztikart. Ime a névsor: Elnök:

Dániel László ny. főispán, Sz.-Ujvárszabad kir. város orsz. képviselője. *Alelnökök*: (ügyvivő) *Tódorfi* Lukács Sz.-Ujvár polgármestere; *Gopcsa* László miniszteri osztálytanácsos (Bpest), *Issekutz* Győző dr. ügyvéd, orsz. képviselő (Erzsébetváros), *Mártonfi* Lajos dr. gimn. igazgató (Sz.-Ujvár), *Merza* Gyula az „Erdély” szerkesztője (Kolozsvár), *Tüzes* Karácson, kir. közjegyző (Dés). Titkár: dr. *Papp* Gusztáv városi tanácsos; jegyző és könyvtárőr: *Kapatán* Márton örm. kath. lelkész; pénztáros: *Moldován* Simon vár. pénztáros; ellenőr: dr. *Gopcsa* Jakab orvos; ügyész: dr. *László* Márton ügyvéd; számvizsgálók: *Kopár* Kristóf bankigazgató és *Zabulik* László várm. főügyész (Kolozsvár). — A Muzeum felügyelő bizottságának elnöke: *Bárány* Lukács kanonok, főesperes, plébános; muz. igazgató: *Szongott* Kristóf, ny. tanár, az »Armenia« szerkesztője; muz. örök: *Bányai* Elemér dr. hirlapíró, *Józsa* János tanár, *Ornstein* József ny. őrnagy, *Orosz* Endre igazgató, *Temesváry* János dr. tanár. Tiszt. muz. igazgatói címmel tüntették ki *Herrmann* Antal dr.-t, kit a fölvilványzott jelenlévők meleg óvációval ünnepeltek. 80 tagból alakították meg a választmányt, melynek az alapszabályok értelmében az összes Magyarországon lakó örm. kath. lelkészek hivatalból tiszt. tagjai. *Tódorfi* megköszönve a bizalmat bezárta a gyűlést. Lelkes hangulatban oszlottak szét a jelenlévők s mindenfelé röpítette a hazai és külföldi sajtó a nagy horderejű kulturmozgalom hírét.

Ennek hatása alatt *Faraó* Simon örm. kath. esperes (Szépvíz) 200 koronával alapító taggá lesz. *Korbuly* Bogdán (Kolozsvár) szintén belépett az alapítók sorába abból az alkalomból, hogy az Ö. M. E. tiszt. alelnökké választotta, neje szül. *Bogdánffy* Margit pedig V.-Szt.-Gergelynek egy ereklyéjét ajánlotta fel a muzeumnak. *Duha* Kristóf vár. tanácsos közbenjárására özv. *Csiphés* Benedekné *Korbuly* Mária szép keresztelő ruhát ajándékozott.

Herrmann tanár 1905. husvétján az orientalistáknak Algirban tartott nemzetközi kongresszusára az Örmény Muzeumba vonatkozó előadást küldött be, melyet ott nagy elismerés mellett olvastak fel.

Orosz Endre közvetítésével egy régi örm. kelengyés

láda került az Örmény Muzeum birtokába; *Duha* Teréz burnót-szelencét és üveg poharat adott; *Görög* pléb. és *Szongott* tárgyi adományaiak fejében az alapítók sorába felvételnek; *Tüzes* Karácson is alapítványt tesz; *Bogdánffy* Mihály (Kolozsvár) két örm. tárgy képet ad; *Karátsonyi* Andor (Beodra) a tiszt. alelnök-éget azzal köszöni meg, hogy 1000 kor. alapítványt tesz; *Karátsonyi* Jenő gróf v. b. t. t. pedig 500 koronát adományoz. A tiszteletbeli állásokat szép levél kíséretében elfogadták a következők, u. m. a t. elnökséget *Lukács* László ny. pénzügyminiszter, *Dániel* Ernő báró ny. keresk. miniszter, *Lukács* György ny. kultuszminiszter Budapestről; a t. tagságot dr. *Mály* István orvos és *Simay* Gergely ny. törv. elnök Kolozsvárról.

Dániel László elnökké választása emlékére a családjában apáról fiúra szálló, nagy történeti értékű *Verzár*-féle örm. püspöki keresztet adományozta. A tisztikar többi tagjai és a választmány is készséggel állottak a reményteljes intézmény szolgálatába, sőt lassanként az ellenfelek is megtérnek és érdeklődni kezd minden szakember e szamosújvári kulturális alkotás iránt. Minden rendszeres gyűjtés nélkül is az adományok egyre érkeznek. *Esztegár* Tódor ny. tanító egy diótörőt és egy koppantót ad, *Szongott* Kristófné *Bárány* Veronika (*Bárány* Bogdán volt vár. pénztáros leánya) szintén egy szép régi koppantót tartójával és egy éjjeli lámpát ajándékoz a muzeumnak.

Merza Gyula az örmény levelek és kéziratok gyűjtésére hívja fel a közfigyelmet; Szamosújvár városa kilátásba helyezi, hogy közel 100 ezer örmény okmányból álló régi levéltárát muzeumi letétként megőrzés végett a muzeumba bizza. Személyes külföldi tapasztalataik révén előbb *Herrmann*, majd *Bárány* és *Merza* cikksorozatai kellene visszhangot a bécsi Mechitáristáknak Szamosújvárra való áttelepedéséről.

Az Örmény Muzeum 1100 korona állami segélyt kap; Szamosújvár város tanácsa a régi örm. kath. gimnázium emeletén két szobát a gyűjtemények elhelyezésére átenged, miközben *Papp* Gusztáv dr. v. tanácsos a tört. vonatkozású épület homlokzatát szépen restauráltatta. A Szamosújvár határában lévő római kasztellum tudomá-

nyos fölásátását a muzeumok országos főfelügyelősége jóváhagyásával az Ö. M. E. elhatározza. Időközben Herrmann Brassóban, a Szilágyságban, majd Máramarosban és másutt az örmény családoknál látogatást tesz s az érdeklődés fokozására mindent elkövet. Értékes örmény vonatkozású tárgyakra bukkan, melyek a muzeum számára nyilvántartatnak. Megindítja a tárgyalásokat a szolnok-dobokamegyei muzeumnak a vármegye számára revindikálása s az Örmény Muzeum keretébe bocsátása érdekében.

Az „Örmény Muzeum” otthona.

Bárány János Marosvásárhelyről, Merza Gyula Kolozsvárról örmény könyveket, Papp Miklós Apahidáról 8 darab örmény kéziratot, egy rézszelencét és egy virágos kis poharat ajándékoznak. Gorove László országgyűlési képviselő (Gátája) választmányi taggá választását 50 koronával viszonzozza; Argutinszky-Dolgorukoff B. örmény hg. (Szt-Pétervár) Merza utján a könyvtár gyarapítására szintén 50 koronát bocsát rendelkezésre rokonszenvének kifejezése mellett.

Az Ö. M. E. örmény nyelven köszöni meg a figyelmet és a herceget Szamosújvár és a muzeum meglátogatására kéri fel. Ebből az alkalomból fölmerül egy tanulmányút terve a keleti örmények közé, tárggyűjtés, összeköttetések szerzése és propaganda céljából.

1905. augusztus havában a német és bécsi antropológiai társaságok Salzburgban tartott közgyűlésére Herrmann

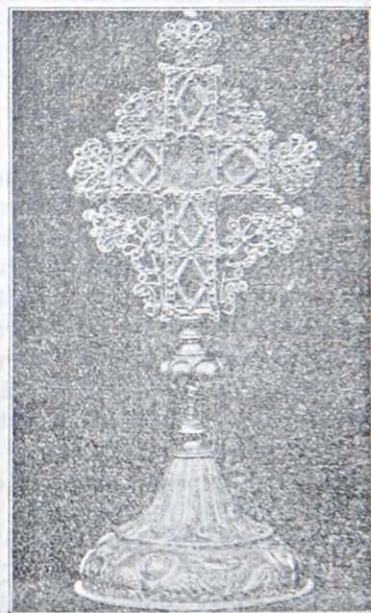
az Örmény Muzeumról újabb tanulmányt írt, melyet ott nagy tetszéssel fogadtak.

Az Országos Főfelügyelőség alapszabály-minta kíséretében a fölterjesztett tervezet kibővítését javasolja az örmény vonatkozású pontok teljes épségben hagyása mellett. Ugy a muzeum felügyelő bizottsága, valamint az e célra egybehívott közgyűlés Merza Gyula előterjesztésére a javaslatához hozzájárul. A római kasztrum ásátását 1905. okt. 2-án kezdték meg Szamosújvár határában

Herrmann lendületes megnyitó beszédjével. A szépen haladó ásátás Orosz Endre és Ornstein József vezetésével az egész város általános érdeklődése közt sok felszínre került régiséggel gazdagítja a muzeumot. A másnemű ajándékozások egyre folynak; Gajzágó Ferenc tábl. bíró egy régi asztalt, Florián Jakab egy ostyasütőt, Ányegdsi Gérgely egy dalaúzi alá való porcelán-lapot, egy fali-diszt és egy selyem-varrottast, Papp Miklós egy „ara votív“-t (fogadalmi oltár) küldenek. Herrmann személyes megkeresésére nov. 10-én kelt fenkölt levelében gr. Majláth erd. püspök lép az Ö. M. alapító tagjai közé.

A kolozsvári örm. kiállítás nagy erkölcsi sikerrel záródott be, minek csattanós bizonyságául Lengyel Márton honv. százados az ott kiállított, 1000 koronára becsült örmény menyasszonyi szoknyát (selyem himzésekkel) a muzeumnak adományozza, az örmény templomi varottasokat pedig a Magyar Nemzeti Muzeum tanulmányozás

Verereszku keresztje.

Verereszku keresztje.

céljából Budapestre kéreti. Karácson Márton m.-vásárhelyi apát-plébános, tiszt. alelnökké választása örömeire alapítottagnak jelentkezik.

Kopatz Lukács (Gyergyó-Szt-Miklós) egy régi kardot és egy Mária-képet küld. A szamosújvári pallóst és egyéb a városházán lévő örmény emléktárgyakat Tódorfi polgármester az Örmény Múzeumnak kilátásba helyezi, ugyancsak Bărăny kanonok a plébániai festményeket, az örm. templom oratoriumaiban heverő szobrokat, domború műveket és még több használaton kívül helyezett ott őrizett régi egyházi tárgyat.

A galaci örm. gregoriánus lelkész is a múzeumnak ígérte dr. Duha Dávid újvidéki örm. pléb. kamarás útján egyházának összes kiadványait. Lukács Antal (Arad) egy pénztartó erszényt küld. 1906-ban Moldován Simon újévi ajándékkul a szamosújvári Főtemplom híres Rubens-képének egy Szongott Jakab által festett másolatát jelenti be; Simay Gergely két füzetet, Tüzes Jenőné 5 drb. örmény betűs ezüst-kanalat, dr. Gajzágó Ernő szolgabíró egy pénztartó bőrtüszőt és egy Novák-cimerrel ellátott pecsét-nyomót ajándékoztak. Ifj. Simay János adománya egy fényképcsoportozat, Turcsa Lukácsné egy üvegbe helyezett műkésztmény; özv. Nagy Istvánné Jeremiás Borbála egy régi bársonnyal díszített szép női gallért és egy ezüstözött fémkupást bocsát rendelkezésre. Egész Kolozsvár társadalmának a részvételével 1906. febr. 10-én lélek-emelő mozzanatok közt megy végbe a Mály-jubileum, mely alkalommal az Ö. M. E.-től is ünnepelt jubiléus kijelentette, hogy úgy diplomáját, valamint a kartársaitól kapott ezüst-plakettát, ugyancsak összes emléktárgyait annak idején az Örmény Múzeumban óbajtja elhelyezni. Ugyancsak újságcikkelyekből álló érdekes emlékkönyveire, valamint egy történelmi becsű megya-pipaszárra nézve is (értéke 200 korona) hasonló nyilatkozatot tett.

1906. augusztus 7-én dr. Herrmann a porosz-sziléziai Görlitzben gyűlésező német antropologusok előtt szabad előadásban ismertette a hazai örményeket, az Örmény Múzeum alapítása iránt megindult mozgalmat és ez intézmény jelentőségét. A tárgyak egyre érkeznek: Bărăny L.

adott egy Rubens-féle képmásolatot, egy régi szucsávi örm. kodexet, az „Armenia” jóformán kifogyott első évfolyamait kötve, egyéb füzeteket, egy Lukács-képet és a régi örm. kath. algimn. két pecsétnyomóját. Fáraó Simontól egy fűszertartó érkezik, Drágomán Tódor örm. kath. lelkészről két örmény egyházi könyv. Majd dr. Simay János 17 drb. könyvvel, Merza Gyula egy igen ritka örm. folklóre tartalmu füzetkével, atyja hagyatékából egy domboru nyomásu nagy száraz cégbélyegzővel, Isakovicz örm. érseknek és Lukács miniszternek nagyalaku (az illetőktől nyert) fényképeivel gyarapítják a gyűjteményt.

1906. végével Herrman a délvidéki örmény kastélyokat keresi fel, meglátogatván az Ö. M. E. nagynevű elnökét, szamosújvár-németi Dániel Lászlót kanaki otthonában és reményekkel telve tér haza. A múlt év utolján is szép ajándékokkal gazdagodott a múzeum. Görög pleb. egy fölötté érdekes V.-Szt-Gergely-képet, özv. Placsintár Dávidné Ábrahám Polixéna egy régi ezüst koppantót tálcával, egy mozaik-képes régi családi burnótszelencét és régi családi ezüst diszgyombokat küldött férje hagyatékából.

Herrmann Antal egy nagyobb éremgyűjteménnyel és örmény érdekű könyvekkel, Gajzágó volt orsz. képviselő egy keleti himzésű piros bársony pipatokkal, özv. Gajzágó Manóné Placsintár Sarolta egy férje tulajdonában volt dus éremgyűjteménnyel, Szongott Nina (Beszterce) egy 1714-beli régi képpel és szüleinek völegényi, illetőleg menyasszonyi egyes ruhadarabjaival rótták le kegyeletüket szeretteik emlékének megörökítésére.

Özv. Patruba Mártonné, Anyegdsi Gergely, Schönfeld Kálmánné, Tüzes Jenőné, Kapatán Márton, Novák Veronika, Ornstein József, Esztegár Tivadar, Merza Gyula, Bărăny Mártonné, Szongott Kristóf újabb adományai a jelen füzet borítékán vannak kimutatva.

Dr. Papp Gusztáv az Ö. M. E. titkára 1906. végén tett külföldi útjában Szt-Lázár szigetén is megfordult, hol a mechtárista érsek-főapátnak pártfogásába ajánlotta az Örmény Múzeumot, mit az érsek a nyomda kiadványainak a megküldésével készséggel meg is ígért. Időközben rendre elkészültek a megrendelt muzeumi szekrények, lassanként

a régi örmény gimnázium egész emelete az Örmény Múzeum birtokába kerül s a harmadik szobát az 1907. évi januári közgyűlésen Szamosújvár képviselőtestülete átadni rendelte, valamint régebben 100 koronát a legszükségesebb első berendezésre költségül megszavazott.

Január 24-én reggeli 6 órakor elterjed a gyászhir, hogy Szongott Kristóf muzeumi igazgató, a lánglelkű tözs-gyökeres örmény, a legnagyobb magyar armenista hirtelen meghalt anélkül, hogy szíve legforróbb vágját, az Örmény Múzeum küszöbön álló megnyitását megérhette volna.

Megdöbbenve ült össze tanácskozára Bárany Lukács elnöklete alatt az Örmény Múzeum felügyelő-bizottsága. Külön gyászjelentéssel és koszorúval adtak kifejezést a mély gyásznak és testületeleg kísérték hű társukat örök nyugalomra. Az a meghatóan magasztos gyászbeszéd, melyet a Szongott ravatalánál legmeghittebb barátja Herrmann Antal dr. tartott, hihetőleg végkép az Örmény Múzeum javára billentette a szamosújvári közhangulatot. Az „Armenia“ folyóiratnak hivatalos lapként leendő fentartását az Ö. M. E. kimondotta, azt saját kiadásában küldi a tagoknak illetményül, szerkesztését pedig Herrmann dr. tisztb. muzeumi igazgatóra és dr. Papp G. titkárra ruházta. A múzeum igazgatásával is ők bíztak meg. Március 15-én, egy hazafias dátumhoz köelve jelent meg az „Armenia“ „Szongott füzet“, melylyel az új szerkesztőség beköszöntött. Az Örmény Múzeum megnyitása folyó évi V.-Szent-Gergely napját követő napra (juniús 16.) van tervbe véve, mikorra a könyvtárszoba dr. Mály indítványára Szongott-szoba néven örök időkre fogja hirdetni egy még végső rendeletében is kedvenc alkotásáért rajongó ember fajszeretétét.

A sorok közül kisugárzott mintegy utolsót lobbanva a diadalmas öröm, amikor az „Armenia“ augusztusi füzetében a szerkesztő maga nagy későre jelenthette, hogy az alapszabályok megerősítve leérkeztek.

Az 1906. szeptemberi szám hozta az Örmény Múzeum-Egyesület alapszabályait egész terjedelemben, melyre a m. kir. belügyminiszteri jóváhagyó záradék 1906. márc. 12-iki keltezéssel van rávezetve.

Ezzel az intézmény hivatalosan életbelépett, miért is ide iktatjuk a *statutum* örmény vonatkozású szakaszait, amint alább következnek u. m.:

1. §. Az egyesület címe: „Örmény Múzeum-Egyesület“. Székhelye: Szamosújvár. Ügynyelve: magyar. Pecsétje: *az ugynevezett örmény keresztnek és az örmény tudományosság kígyófejes jelképének motívumaiból összeállított jelvény, a következő felirattal: Örmény Múzeum-Egyesület, Szamosújvár, 1904.*

2. §. Az egyesület célja a hazai örménység összes emlékeinek, valamint a külföldi örményekre vonatkozó tárgyaknak és irodalmi emlékeknek összegyűjtése, önálló múzeumban való felállítása, megőrzése és ismertetése; továbbá az örmény hagyomány és közérzet ápolása, a hazafias műveltségnek a hazai örmények között való terjesztése.

4. §. Az Örmény Múzeum feladata a hazai és külföldi örmény nyelvű és vonatkozású könyveknek, térképeknek és iratoknak, örmény egyházi felszereléseknek és az örmény élet összes tárgyainak eredetiben vagy másolatban, vétel vagy ajándék, örökös vagy ideiglenes letétemény utján való összegyűjtése és felállítása.

5. §. Az Örmény Múzeum gyűjteményei a szamosújvári örm. kath. egyház, illetőleg az ottan felállítandó örm. püspökség elidegeníthetetlen tulajdonát képezik.

40. §. A múzeum örmény vonatkozású anyaga három osztályra oszlik; ezek a következők: a) a könyvtár és levéltár; b) régiségtár és néprajzi gyűjtemény; c) szép-művészeti gyűjtemény.

44. §. Az egyesület hivatalos közlönye az „Armenia“ című Szamosújvárt megjelenő magyar-örmény szemle és az ennek mellékletül szükségenkénti időközökben és terjedelemben örmény és nyugati nyelveken szerkesztendő muzeumi értesítő.

52. §. Feloszlás esetén az egyesület minden vagyona a szamosújvári örm. kath. egyházra, illetőleg az ottan felállítandó örmény püspökségre száll, mely azt kizárólag muzeuma fentartására fordíthatja.

Tagilletmény az „Armenia“ folyóirat. Örökös alapító tagsági díj ezer kor.; alapító tagsági díj 200 k. (vagy ennyi

értékű tárgy); a rendes tagsági díj *évi 10 k.*; pártoló tagsági díj bármily pénz- vagy tárgybeli adomány.

Az Örmény Múzeum jelenleg az 1792-ben alapított és 1894-ben megszűnt városi algimnázium épületének emeletén van elhelyezve (képét l. a 104. lapon). Miután az intézet állami főgimnázium lett és 1906-ban nagy áldozattal emelt igen diszes új palotába költözött, a régi épület emeleti helyiségeit az ugyanazon felken levő örm. kath. elemi iskola tanítóinak tanácsterme, az iparostanulók rajztermei és a régi városi levéltár foglalták el. Szamosújvár város bőkezűségéből e szobák egyenkint az Örmény Múzeum céljaira engedtetek át. Ez főképen Dr. Papp Gusztáv múzeum-egyesületi titkár, városi tanácsos érdeme; az ő avatott, tapintatos körültekintésének sikerült az említett használatok számára, a város megterhelése nélkül, más, jobbadán még célszerűbb helyiségeket szerezni, a levéltárt kivéve, mely egészen alkalmas helyen van és stilszerűen behelyezkedik a múzeum keretébe.

Az emeletre vezető lépcsőt díszes rácsos vaskapu zárja el, melyet az Örmény Múzeum készítettett. Az emelet tágas világos előcsarnoka alkalmas lesz lapidariumnak és egyéb nagyobb tárgyak felállítására; falain nagyobb terjedelmű képek függeszthetők fel. A lépcsőtől balra eső nagy utcai szobában van a városi levéltár. A mellette levő utcai szobában, e célra készítettett és már beállított nagy üveg szekrényekbe kerülnek a nevezetes örmény egyházi himzések és a többi örmény tárgyak. A lépcsőtől jobbra eső teremben a szamosújvári római castellum ásatásának eredményei vannak elhelyezve. A negyedik, kisebb szoba könyvtárul és irodául szolgál. A felsorolt helyiségeket már is elfoglalják a múzeumnak eddig inkább csak önkéntes felajánlás révén birtokába került tárgyai. A megnyitás után megindítandó rendszeres gyűjtésnek bizton várható gazdag eredményei csakhamar még jobban meg fogják tölni. További perspektivákat nyújtanak: a tervezett armeniai expedicio, a Szamosújvár vidéke faunájának, florájának stb. idővel elengedhetetlen felgyűjtése és a szétdult szolnok-dobokavármegyei múzeum visszaállítása és alapszabályaink 2. és 4. §-a értelmében az Örmény Múzeum

kezelésébe való bocsátása. Megjegyezhető, hogy a múzeum szobái tiszták, tágasak, világosak (2—2 ablak) és tűz és betörés ellen lehetőleg biztosak. Az igen szolid épület teljesen jó karban van, falai szinte méternyi vastagok.

Végezetül meg kell még emlékeznünk néhai Szongott Kristófnak az örmény múzeumhoz való viszonyáról. Már említettük (108. l.), hogy Szongott hirtelen meghalt anélkül, hogy szíve legforróbb vágyát, az Örmény Múzeum küszöbön álló megnyitását megérte volna.

E megnyitást és ezzel Szongott nagylelkű nemes intencióinak akadálytalan érvényesülését különösen két körülmény késleltette: Az alapszabályok helybenhagyásának nagy késedelme és a helyi társadalmi viszonyok, melyekből hiányzott az az összhang, mely az ilyen szociális és közéleti akció és ünnepély sikeréhez megkívánatik.

Szongott Kristóf ideális buzgósággal és igaz magyar hazafisággal párosult faji ragaszkodással egész életét a hazai örménység ügyének szentelte. Lelkesedéssel és rajongással karolta fel az Örmény Múzeum eszméjét, melyből látnoki bizalommal remélte saját eszményeinek megtestesülését. Utolsó éveinek mintegy rögeszméje lett az Örmény Múzeum, melyen lázas tevékenységű fanatizmussal csüngött. Ennek akarta szentelni hátralevő életének egész erejét, erélyét és munkáját épügy, mint addigi fáradságának szerény anyagi eredményeit. Magzattalan lévén, az örmény múzeumot adoptálta. Tehette ezt annál is inkább, mert a hozzátartozókról már régebben bőkezűen gondoskodott. Teljes joggal, sőt maga iránti erkölcsi köteleességből szánhatta vagyonát az örmény múzeumnak, mely intézményt életműve megkoronázásának tekintette méltán és főképp tőle várta nevének megérdemelt megörökítését.

Szongott nagy buzgósággal vállalta el és töltötte be az Örmény Múzeum igazgatói tisztjét. Hogy a még hajléktalan múzeumnak legalább ideiglenes otthont szerezzen, kiépíttette háztelke hátulsó részét. Még életében való ajándékképen falajánlotta saját örmény vonatkozású tárgyait, összes könyveit és kiadványait a szekrényekkel együtt.

Szongott és a múzeum vezetősége folyton sürgették a gimn. emelet átadását. Ha átadják, azonnal oda szállí-

tották volna a múzeum többi tárgyaival Szongott ajándékát is, amint ez halála után tényleg meg is történt.

Szongott több bizalmas barátjának többször kijelentette, hogy összes ingó és ingatlan vagyonát az örmény múzeumnak szánta. Ennek hivatalos és nyilvános bejelentését a múzeum ünnepélyes megnyitása alkalmára tűzték ki. Ha a feljebb érintett két ok nem késlelteti a megnyitást, ez már 1906 őszén megtörténhetett volna, s akkor a Szongott vagyona, hasznélvezetének fenntartása mellett, akadálytalanul a múzeum tulajdonába ment volna át.

A megnyitás elmaradt. Szongott Kristóf a roppant megerőltető szellemi munkától megviselve, hirtelen megbetegedett. Utolsó napjait is az örmény múzeum gondjai foglalták el. Mikor érezte, hogy életmécse kialudni készül, és nem volt ereje, hogy írásban tegye meg végső intézkedését, egészen világos öntudattal és teljes formaisággal szóbeli végrendeletet csinált négy tanu előtt. Világosan és határozottan az örmény múzeumnak hagyta összes vagyonát, bizonyos konkrét hagyományok leszámításával. Megkérdezte a jelenlevőket, hogy meg vannak-e elégedve a rendelkezéssel és az igenlés után erős átok alatt meghagyta az illetőknek, hogy tiszteletben tartsák utolsó akaratát. Ilyen értelemben intette Majláth püspök is az özvegyet fenkölt szellemű vigasztaló levelében.

Ezen alapon a múzeum vezetősége kötelességének tartotta, hogy — az özvegy érdekeit is méltányolva — megindítsa a törvényes eljárást Szongott végső akaratának érvényesítésére. Az örökhagyó intenciója köztudomású és kétségtelen. A tanuk lelkiismeretessége mellett a bíróság bölcs belátásától függ, hogy teljesüljön egy rajongó hazafi utolsó forró vágya, és ezzel biztos alapot nyerjen egyik legfontosabb hazai kulturintézményünk.

A RÉGI SZAMOSÚJVÁR EMLÉKEI.

Az erdélyi városok között, alapítási idejét tekintve, Szamosújvár egyike a legfiatalabbaknak s mégis tele van építészeti ódonságokkal. Szolnok-Doboka vármegye ama régi helyei közül, melyeknek a multban nevezetesebb historiai szerepük volt, Dés, Doboka és Bethlen még ma is fennállanak, Dés azonban átalakult merőben modern várossá még külsejében is, Bethlen és Doboka pedig nagyközségekké válván, elvesztették egykori jelentőségüket. Építészeti sajátágaikból bizony kevés hirmondó maradt fenn e helyeken s ha a Rakóci ház s rajta kívül egy-két, a református templom közelségében levő régebbi keletű épület nem állana, Dés régi származásának még kuriózum bizonyítékait is alig találhatnók. Szamosújvárt ebben a tekintetben másként áll a dolog. A folytonos építkezések ellenére a város házainak nagyrésztét ma is azok az épületek teszik, melyek a XVIII. század közepén vagy e század második felében és a tizenkilencedik elején épültek. Egyazon típus jellemzi nagyrésztben e házak valamennyi példányait, de az is kétségtelen, hogy stílusuk, amennyiben erről szó lehet, nem valami speciális örmény építészeti sajátóságot mutat, hanem az akkor divatozó általános erdélyi építkezések modorát, melyben lokális sajátóságok csak a részleteknél jutottak kifejezésre. Ezek a részlet-eredetiségek, vagy ha jobban tetszik: helyi színezetű momentumok azonban jellemzően beszélnek a régi Szamosújvár építőinek vallásos szelleméről.

A háztető élén ugyanis majdnem mindeniknél a kereszt-jelvény látható, de ott volt még e kereszt vésett alakjában a kapuivet összekötő kötődaléknak, mely néha kocka, legtöbbször azonban fordított csonka kup alakot viselt. Ezen a köillesztményen volt megjelölve rendszeren a ház tulajdonosának neve örmény vagy latin betűkkel, az építés befejezésének ideje és a tulajdonos címere vagy egyéb jelvénye. A padlás homlokzatának közepén azonkívül sok esetben egy félív alakban boltozott üreg állott, hol a ház vagy a család védőszentjének szobra volt elhelyezve. Ilyen házak láthatók még ma is például az Alsó-közép-utcában (Keczely-féle ház), a Fő-téren